

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ
SOSYALİST TÜRKİYE PARTİSİ - TÜRKİYE DAVASI
(Başvuru no: 26482/95)
NİHAİ KARARININ ÖZET ÇEVİRİSİ
STRASBOURG
12 Kasım 2003

Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine açılan ve (26482/95) başvuru no'lu davanın nedeni siyasi bir parti olan Sosyalist Türkiye Partisi ve on üç üyesinin; İlhamı Alkan, Süleyman Zeyyat Baba, Murat Beşer, Sedat Cengiz, Nihat Çağlı, Mehmet Ali Doğan, Aydemir Güler, Kemal İbrahim Okuyan, Uğur Pişmanlık, Ahmet Hamdi Samancılar, Hüseyin Yıldız^Neşenur Domaniç, ve Selma Kuzulugil'in (başvuranlar) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine 3 Şubat Temmuz 1995 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Temel İnsan Haklarını güvence altına alan 25. maddesi uyarınca yapmış olduğu başvurudur. Başvuranlar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) önünde İstanbul'da avukat B.H.Durna tarafından temsil edilmektedirler.

OLAYLAR

Birinci başvuran Sosyalist Türkiye Partisi (STP) siyasi bir parti olup Anayasa Mahkemesi tarafından 30 Kasım 1993 tarihli kararı ile kapatılmıştır.

STP, 6 Kasım 1992 tarihinde kurularak parti kuruluş bildirisi İçişleri Bakanlığına sunulmuştur.

25 Şubat 1993 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Anayasa Mahkemesinde STP'nin feshi yönünde dava açmıştır. Başsavcı iddianamesinde Anayasal unsurlara ve Siyasi partiler yasasına dayanarak partinin programının ve amaçlarının ulusal birliğe ve toprak bütünlüğüne aykırı olduğunu belirtmiştir.

16 Haziran 1993 tarihinde Cumhuriyet Başsavcısı davanın esasına ilişkin mütalâasını Anayasa Mahkemesine sunmuştur.

29 Temmuz 1993'te STP'nin avukatı esas hakkındaki savunmasını iletmiştir.

30 Kasım 1993'te Anayasa Mahkemesi STP'nin kapatılmasına karar vermiştir.

9 Ağustos 1994 tarihinde Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren kararda Anayasa Mahkemesi mezkur davada Anayasanın temel prensiplerini hatırlatarak Türk topraklarında yaşayan kişilerin etnik kökenleri ne olursa olsun ortak kültür çerçevesinde bütünlük arz ettiklerine, bu kişilerin

bir bütün olarak «türk ulusu» olarak adlandırılan Türkiye Cumhuriyeti Devletini oluşturduklarına, etnik grupların çoğunlukta veya azınlıkta olmalarına göre ayrılmadıklarına değinmiştir. Mahkeme Anayasaya göre türk vatandaşları arasında ırk ve etnik kökene dayalı siyasi veya hukuki hiçbir ayırım yapılmadığını ve tüm vatandaşların temel yurttaşlık, siyasi ve ekonomik haklarından eşit ölçüde yararlandıklarını hatırlatmaktadır.

Anayasa Mahkemesi özellikle kurt kökenli vatandaşların Türkiye'nin her bölgesindeki türk vatandaşları ile aynı haklara sahip olduğunu, Anayasanın kurt kimliğini tanımadığı yönündeki eleştirilerin doğru olmadığını : kurt kökenli vatandaşların kimliklerini dile getirmelerine engel olunmadığının, kürtçenin tüm özel alanlarda; yazılı basında, edebiyatta ve sanatsal eserlerde kullanıldığının altını çizmiştir.

Anayasa Mahkemesi, herkesin onaylamasa dahi Anayasada yer alan esaslara uyma zorunluluğu bulunduğunu, Anayasanın farklı değerlerin savunulmasına değil etnik ayrımcılığa dayalı propaganda yapılmasını yasakladığını, Lozan Antlaşmasına göre bir grubun azınlık olarak nitelendirilmesi için ayrı bir dilin ve etnik bir kökenin olmasının yeterli olmayacağını hatırlatmaktadır.

Anayasa Mahkemesi STP'nin parti programının içeriğinde, Türkiye'den ayrı farklı dil ve kültüre sahip bir kurt halkının varlığından söz edildiğini gözlemlemektedir. Anayasa Mahkemesine göre STP kültlerin kendi kaderlerini kendilerinin belirleme hakkında sahip olmalarını, bu amaç bir «bağımsızlık savaşı» vermeleri gerektiğini savunmaktadır. Mahkeme sözkonusu partinin bu tutumunun şiddet yanlısı terörist bir grubun provokatif yaklaşımı ile bağdaştırılabileceğini eklemektedir.

Anayasa Mahkemesi sonuç olarak STP'nin faaliyetlerinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinin 2. paragrafında yer alan kısıtlamaların yanı sıra 17. madde çerçevesindeki esasların da ihlali anlamına geldiğini, bu bağlamda yeni bir Avrupa için Paris Şartı'nın ırkçılığı, etnik kökenden kaynaklı kin ve nefreti, terörizmi mahkum ettiğini, bunun dışında Helsinki Nihai Senedinin sınırların dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması prensiplerini garanti altına aldığını dile getirmiştir.

Anayasa Mahkemesi STP'nin parti programında Devletin ulusal birliği ve toprak bütünlüğü aleyhinde bir tutum izlenmesi nedeniyle Siyasi partiler kanununun 101. maddesinin a fıkrasına uygun olarak feshedildiği açıklamasını yapmıştır.

HUKUK AÇISINDAN

1. AİHS'NİN 11. MADDESİNİN İHLAL EDİLMESİNE İLİŞKİN

Başvuranlar STP'nin feshedilmesi ile Sözleşmenin 11. maddesi ile güvence altına alınan dernek kurma ve toplantı özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri sürmektedirler.

1. Müdahalenin varlığına ilişkin

Hükümet de STP'nin kapatılması ile dernek kurma ve toplantı özgürlüğünün güvence altına alındığı Sözleşmenin 11. maddesinin ihlal edildiğini kabul etmektedir. Bu aynı zamanda Mahkemenin de görüşüdür.

2. Müdahalenin yasallığına ilişkin

Benzer müdahalede 2. maddede yer alan «yasayla öngörme» ve «demokratik bir toplum için zaruret» gibi bir ya da birden çok amacı içermediği hallerde 11. maddeye yönelik bir ihlal söz konusudur.

a) «Yasayla öngörme»

Taraflar söz konusu müdahalenin Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasanın 2,3,14 ve 68 ve Anayasanın 78, 80, 81, 90 ve 101. maddelerine ve 2820 sayılı siyasi partiler kanununa dayanarak yapıldığı ve bu müdahalenin «yasayla öngörüldüğü» hususunda görüş birliği içerisinde. Mahkeme bu tespiti ayrıca değerlendirmeyi gerekli görmemiştir.

b) Meşru amaç

Hükümete göre mevcut müdahale kamu emniyetinin sağlanması, başkalarının haklarının korunması, ulusal güvenliğin ve toprak bütünlüğünün sağlanması gibi birçok meşru amaca yöneliktir.

Başvuranlar ne kürtlerin Türkiye'den ayrılmasını ne de yeni bir kurt devleti kurulmasını savunduklarını ileri sürmüşlerdir.

AIHM, mezkur müdahalelerin 11. maddenin 2. paragrafında yer alan ilkelerden en azından biri olan «ulusal güvenliğin» sağlanması amacını taşıdığına itibar etmektedir.

c) «Demokratik bir toplum için gereklilik»

i. Tarafların görüşleri

Başvuranlar STP parti programında özellikle Türkiye'ye veya kurt hareketine değil aynı zamanda global dünya düzenine ve Orta Doğu'ya ilişkin analizler yapıldığını, toplumun belli bir kesiminin ayrılmasından ziyade halkların birlikteliğine dikkat çekildiğini ve hiçbir şekilde «vatandaşlar arasında etnik ayrımcılık yaparak kine ve şiddete» çağrıda bulunulmadığını savunmaktadırlar.

Başvuranlar STP parti programının genel olarak «halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesini, türk ve kurt halklarının bir arada yaşaması için dillerinin ve kültürlerinin korunması gerektiğini» savunduğunu ifade etmektedirler.

Hükümet, STP parti programının içeriğinin Türkiye Cumhuriyetinin

anayasal ilkeleriyle bağdaşmayan yeni bir siyasi düzen oluşturmak amacıyla türk halkının bir bölümünü yasadışı faaliyetlere teşvik unsurlarını taşıdığını belirtmektedir.

Temel kanunlar yürürlükte olduğu müddetçe Marksist ve Leninist hedeflerin gündemde kalamayacağına ilişkin Komünist partisinin iddialarım reddeden Alman Anayasasına atıfta bulunan Hükümet, STP'nin parti programının Türkiye Cumhuriyeti Anayasa düzenini görmezden geldiğinin altını çizmektedir.

Ayrıca «kurt halkı ile türk halkı» arasında ayrımcılık yaparak ve «kurt halkının kendi kaderini kendisi belirleme hakkı» savıyla STP, Türk ulusunda etnik kökene dayalı bir ayrımcılık oluşturmaya çalışmaktadır. Ulusal bazda etnik kökene dayalı bir azınlığın oluşturulmasını savunan bu yaklaşım ulusal toprak bütünlüğü ile bağdaşmamaktadır. Oysa ki ulusal toprak bütünlüğü ayrını yapmaksızın vatandaşların aynı haklara sahip olma esasına dayanmaktadır. Hükümet bu koşullar çerçevesinde STP'nin fesih kararının kamu düzeninin sağlanması ve başkalarının haklarının korunması bakımından «demokratik bir toplum için gerekli» olduğu ve «sosyal bir ihtiyaca cevap » verdiği kanaatindedir.

ii. AİHM'nin değerlendirmesi

AİHM, AİHS'nin 11. maddesinin, özerk anlamına ve özel uygulama alanına karşın, görülmekte olan davanın AİHS'nin 10. maddesi ışığında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Fikirlerin korunması ve ifade özgürlüğü AİHS'nin 11. maddesinde öngörülen dernek kurma ve toplantı özgürlüğünün önemli unsurlarından biridir. Siyasal Partilerin demokrasinin layıkıyla işleminde ve çoğulculuğun korunmasındaki önemli rolleri dikkate alındığında bu hükmün öncelikle uygulanacağı açıktır.

AİHM'ye göre çoğulculuk olmaksızın demokrasi olmaz. Bu nedenle, AİHS'nin 10. maddesinde öngörülen ifade özgürlüğünün, 2. fıkrası uyarınca, sadece açıklanan bilgi ve fikirlere taraftar olunduğunda, rahatsız etmediğinde ya da farklı olmadığında değil, aynı zamanda; taciz eden, şok eden, rahatsız eden bir nitelik taşıdığına da söz konusudur (Bkz, 7 Aralık 1976 tarihli *Handyside- İngiltere kararı*, s. 23, § 49, ve 23 Eylül 1994 tarihli *Jersild- Danimarka kararı*, s. 26, § 37).

Siyasi partiler faaliyetlerini kolektif olarak ifade özgürlüğünün uygulanması üzerine oluşturduklarından, AİHS'nin 10. ve 11. maddelerinin güvencesi altındadırlar. (Bkz, 30 Ocak 1998 tarihli *Türkiye Birleşik Komünist Partisi- Türkiye karar*, §§ 42-43).

Bu noktada AİHM, bir siyasi partinin bir yasada ya da Devletin yasal ve anayasal yapılarında değişiklik yapmayı iki koşulla önerebileceğini düşünmektedir: birincisi bu amaçla kullanılan araçlar yasal ve demokratik olmalıdır; ikincisi önerilen değişikliğin kendisi temel demokratik ilkelerle uyumlu olmalıdır. AİHM, liderleri şiddeti teşvik eden, demokrasiye saygı duymayan demokrasiyi, demokraside tanınan hak ve özgürlükleri yok etmeyi amaçlayan

bir siyasi partinin, bu gerekçelerle kendisine karşı uygulanan cezalara karşı Sözleşmenin korumasını ileri süremeyeceğini düşünmektedir (Bkz, 9 Nisan 2002 tarihli *Yazar ve diğerler i-Türkiye kararı*, n: 22723/93,22724/93 ve 22725/93, § 49 ve *mutatis mutandis*, 1 Temmuz 1961 tarihli *Lawless-İrlanda kararı*, §§ 46-47, *Refah Partisi ve diğerleri-Türkiye kararı*, n: 41340/98, 42342/98, 41343/98 ve 41344/98, § 98).

Ayrıca, AİHS'nin 11 § 2 maddesi uyarınca, demokratik bir toplumda "gerekli" olup olmadığı yani "sosyal bir ihtiyaca" cevap verip vermediği ve izlenen meşru amaç ile arasında bir orantının olup olmadığı konusu da önem taşımaktadır.

AİHM, yerel mahkemelerin görevini ikame etme gibi bir sorumluluk üstlenmediğini fakat alman kararların ve yapılan müdahalelerin ifade özgürlüğünü güvence altına alan 11. maddeye yönelik bir kısıtlama getirilip getirilmediğinin denetim altına alındığını eklemektedir. Davalı hükümetin içtenlikle, özenle ve mantıklı bir şekilde yetkisini kullanıp kullanmadığı ve davanın bütünü ışığında müdahalenin "izlenen yasal amaç için" yapıp yapılmadığının belirlenmesi ve yetkililer tarafından öne sürülen gerekçelerin "yeterli" olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Mahkemenin ulusal yetkililerin kuralları AİHS'nin 11. maddesine uygun olarak yerine getirdiklerinden emin olması gerekmektedir (Bkz, *mutatis mutandis*, aleyhine 2 Eylül 1998 tarihli *Ahmed ve diğerleri- İngiltere kararı*, Derleme ,§55, İngiltere aleyhine 27 Mart 1996 tarihli *Goodwin kararı*, §40 görülebilir).

AİHM, STP'nin siyasi faaliyetlerine başlamadan kapatıldığını ve bu önlemin sadece parti programından dolayı alındığını hatırlatmaktadır. AİHM, söz konusu müdahalenin gerekliliğini incelemek için ulusal yetkililerin aldıkları önlemler üzerinde dayanak oluşturacaktır.

AİHM, Anayasa Mahkemesi'nin STP'nin Kürtlerin gelecekte kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkını talep ettiğini ve "bağımsızlık savaşı" yapma hakkını tanıdığını belirttiğini ifade etmektedir. Anayasa Mahkemesi, parti programında Kürt ve Türk Milletlerini ayırarak, Türk Milletinin ve Devletin bölünmez bütünlüğü aleyhine Türkiye sınırları dahilinde azınlıkların oluşumunu savunduğu gerekçesiyle kendi kaderini tayin hakkının ve özellikle bağımsız bölge fikrinin yasaklanmasını haklı görmüştür.

AİHM'nin görüşüne göre bu tip bir programın Türk Devletinin mevcut prensipleri ve yapısı ile uyumlu olmaması demokrasi ile de çelişkili olması anlamına gelmez; Mevcut bir devletin yapısını sorgulasa dahi farklı politik programların teklif edilmesi ve tartışılması, demokrasinin kendisine zarar vermemesi şartıyla demokratik sistemin vazgeçilmez öğeleridir (Bkz, yukarıda anılan Sosyalist Parti ve diğerleri kararına, s. 1257 § 47).

Sonuç olarak, AİHM, örgütlenme özgürlüğünün yalnızca inandırıcı ve zorlayıcı sebeplerle kısıtlanabileceğinden, AİHS'nin 11. maddesinde öngörülen istisnalar, siyasal partiler söz konusu olduğunda dar bir yorumu zorunlu kıldığını belirtmektedir. Bu nedenle taraf devletler, AİHS'nin 11 § 2 maddesinde öngörülen zorunluluğun varlığının tespiti konusunda; hem

yasalar, hem de bu yasaların uygulanması için alınan kararlar-buna bağımsız yargı organlarının kararları da dahil- üzerinde sıkı bir Avrupa denetimi olan, sınırlı bir takdir marjına sahiptirler.

STP'nin parti programının tetkiki sonucunda, AİHM, değerlendirmeye alınması gereken unsurlar olan demokratik ilkelerin farklı reddetme biçimlerine veya ayaklanmaya ve şiddete çağrı yapacak herhangi bir unsur görmemiştir (Bkz, 8 Temmuz 1999 tarihli *Okçuoğlu -Türkiye kararı*, n: 24246/94, § 48).

AİHM'ye göre, demokrasinin temel özelliklerinden biri bir ülkenin karşılaştığı sorunları, taciz edici olsalar da, şiddete başvurmaksızın, diyalogla çözmesidir. Demokrasi ifade özgürlüğü ile beslenir. Bu ilişki altında, bir siyasal gruba, sadece bir devletin bir kısım halkının kaderini aleni olarak tartışmak istemesi ve demokratik kurallara saygı içinde, tüm ilgilileri tatmin edecek çözümler bulma amacı ile siyasal yaşama katılmak istemesi nedeni ile endişe duymamalıdır. Bu bağlamda, parti programının incelenmesi sonucunda STP'nin niyetinin açık olduğu anlaşılmaktadır.(Bkz. Sözü edilen Türkiye Birleşik Komünist Partisi kararı ve diğerleri, § 57).

Ancak siyasi bir partinin, programında alenen açıklananlardan farklı hedef ve niyetlerinin varolma olasılığı dışlanamaz. Bundan emin olmak için, bu programın içeriği ile, sahibinin eylemleri ve tutumlarını karşılaştırmak gerekir (Bkz, yukarıda anılan *TBKP ve diğerleri* , § 58 ve *Sosyalist Parti ve diğerleri kararlarına*, § 48).

Mevcut durumda STP'nin programının herhangi bir somut eylemi ile yalanlanması olanağı yoktur, zira kurulur kurulmaz kapatılmış ve programı uygulama zamanı bile bulamamıştır. Böylece sadece ifade özgürlüğünün kullanılmasından kaynaklanan bir davranış ile cezalandırılmış bulunmaktadır.

AİHM, incelemesine sunulan olayı çevreleyen koşulları, özellikle de terörizme karşı mücadelenin güçlüklerini (Bkz, yukarıda değinilen *İrlanda-Birleşik Krallık kararı*, § 11; ve 18 Aralık 1996 tarihli *Aksoy- Türkiye kararı*, §§ 70 ve 80) de dikkate almaya hazırdır. Ancak bu somut olayda, herhangi bir faaliyeti olmaksızın, terörizmin Türkiye'de yol açtığı sorunlarda STP'nin sorumluluğunun olduğu sonucuna varma olanağı verecek herhangi bir kanıt görememektedir.

Tüm bunlar karşısında, STP'nin derhal ve nihai olarak kapatılması gibi radikal bir tedbir, hedeflenen amaca göre orantısızdır ve demokratik bir toplumda gerekli değildir. Sonuç olarak bu tedbir AİHS'nin 11 . maddesini ihlal etmiştir.

II. AİHS'NİN 9, 10 VE 14. MADDELERİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN

Başvuranlar aynı zamanda Sözleşmenin 9,10 ve 14. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürmektedirler. AİHM aynı olaylarla ilgili yapılan bu şikayetlerin 11. madde başlığı altında incelendiğinden bunların ayrıca incelenmesini yersiz bulmuştur.

III. AİHS'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

AlHS'nin 41. maddesinde yer alan unsurlar.

A. Zarar

STP, partinin kapatılması ve hukuki kimliğini kaybetmesi nedeniyle gelir kaybına uğradıklarım öne sürerek uğradıkları maddi zarar için 10.000.000 FF karşılığı 1.524.490 Euro talep etmektedir.

Maddi ve manevi zarar olarak başvuranların her biri 3.000.000. FF karşılığı 457.347 Euro talep etmektedir.

STP'ye ilişkin AlHM, başvuran partinin taleplerine dair herhangi bir kanıtlayıcı belgeyi Mahkemeye sunmadığını hatırlatmaktadır. Sonuç olarak bu talep kabul edilemez bulunmaktadır. (Bkz. sözü edilen TBKP ve diğ. kararı, § 69).

AlHM, başvuranların ve STP'nin kurucu üyelerinin manevi zarara uğradıklarını kabul etmektedir. Bu yönde AlHS'nin 11. maddesinin ihlalinin tespitinin adil tazmin için yeterli olacağı kanısındadır.

B. Masraf ve harcamalar

Masraf ve harcamalara ilişkin başvuranlar 140.000 FF; 21.342 Euro talep etmektedirler.

Hükümet bu konuda görüş bildirmemiştir.

Mahkeme, adil ve hakkaniyete uygun olarak başvuranlara masraf ve harcamalara ilişkin toplam 10.000 Euro ödenmesini kararlaştırmıştır.

C. Temerrüt faizi

AlHM, Avrupa Merkez Bankası'nın marjinal kredi kolaylıklarına uyguladığı %3'lük bir faiz oranının uygulanacağını belirtmektedir.

BU NEDENLERDEN DOLAYI MAHKEME, OYBİRLİĞİYLE,

1. AlHS'nin 11. maddesinin *ihlal edildiğine*;
2. AlHS'nin 9, 10 ve 14. maddelerinin incelenmesine *gerek olmadığına*;
3. STP'nin manevi tazminata ilişkin taleplerinin *reddine*;
4. Mevcut kararın başlı başına manevi tazmin için yeterli *olduğuna*;

5. a) AlHS'nin 44 § 2 maddesi gereğince kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç ay içinde, miktara yansıtılabilecek *KDV*, pul, harç ve masraflarla birlikte, ödeme tarihindeki döviz kuru üzerinden T.L.'ye çevrilmek üzere Savunmacı Hükümetin başvuranlara masraf ve harcamalar için 10.000 (on bin) Euro *ödemesine*;

b) Sözkonusu sürenin bittiği tarihten itibaren ve ödemenin yapılmasına kadar, Hükümetin, Avrupa Merkez Bankasının o dönem için geçerli faizinin üç puan fazlasına eşit oranda basit faizi *uygulamasına*;

6. Adil tazmine ilişkin diğer taleplerin *reddine*;

KARAR VERMİŞTİR.

İşbu karar Fransızca olarak hazırlanmış ve AİHM'nin iç tüzüğü'nün 77 §§ 2 ve 3. maddelerine uygun olarak 12 Kasım 2003 tarihinde yazıyla bildirilmiştir.